

שיחה

יציאת שבת
6:57

כניסת שבת
6:00

יוצא לאור לעילוי נשמת הקדושים

מיכאל יצחק מליק ואברהם פלדמן הי"ד

שנה שלושים וחמש, גיליון מס' 2

פרשת נח, ר"ח מרחשון תשע"ד

גליון זה יוצא לאור בחסות עיריית רחובות, האגף למוסדות העירייה, המחלקה לתרבות תורנית

דור המבול - לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל

"ותשחת הארץ לפני האלקים, ותמלא הארץ חמס... קץ כל בשר בא לפני, כי מלאה הארץ חמס (ו, יא-ג). בביאור חטאים של דור המבול, מביא רש"י את דברי חז"ל, שלשון "שחת" היא לשון של עבודה זרה ולשון של גילוי עריות. ממשיך רש"י ומביא את דברי חז"ל, שגזר דינם לא נחתם על חטאים אלו, אלא על הגזל.

לכאורה, דברי חז"ל הללו מעוררים תמיהה גדולה: נראה, שכל אחד מבין שחטא הגזל הוא פחות בחומרתו מחטאי עבודה זרה וגילוי עריות! הדבר נראה פשוט מסברא ומוכח ממספר דינים: א. עבודה זרה וגילוי עריות - עונשם מיתה. ב. עבודה זרה וגילוי עריות - הן מהעבירות החמורות, עליהן נאמר "יהרג ואל יעבור". נראה, שבגלל תמיהה זו, ה"אבן עזרא" מפרש את חטא ה"חמס", שהוא מוסב על חטא גילוי עריות וכך כותב ה"אבן עזרא" (ו, יא): "חמס - בגזל ועשק, וקחת גם הנשים בחזקה".

אך מפשטות דברי חז"ל - "לא נחתם דינם אלא על הגזל" - נראה, שיש חומרה מיוחדת בעוון הגזל, בעט"ה נחתם דינם של דור המבול לקל"ה ואם כן, חזרנו לתמיהה שבראשית דברינו.

רבנו יונה ב"שערי תשובה" (שער ג, אות כד) מתייחס לדברי חז"ל אלו וכותב: "ואף על פי שהעקרה חמורה מן הגזל, מידת עונש הגזל להקריב יום אידו ולהחיש עתידות לו". העולה מדבריו, שאין כוונת חז"ל שגזר דינם נחתם רק בגלל עוון הגזל, אלא עוון הגזל גרם לכך שה' לא יאריך אפו, כדרכו, על החטאים החמורים של עבודה זרה וגילוי עריות. אך גם רבנו יונה אינו מבאר מדוע התייחדה מידת הגזל בסגולה זו. נראה, שניתן להסביר את דברי חז"ל, אם ננסה להעמיק ולהבין את מהות היצר הרע הטמון בכל אחת מהעבירות עבודה זרה, גילוי עריות וגזל.

במסכת יומא (טט, ע"ב) מספרים חז"ל, שלאחר חורבן בית המקדש הראשון, אנשי כנסת הגדולה ביקשו רחמים מה', שימסור בידם את יצר הרע של עבודה זרה. מספרת הגמרא, שיצר זה נמסר בידם וראו כדמות אריה של אש היוצאת מבית קדשי הקדשים. לאחר מעשה, רצו שיימסר בידם גם יצר הרע של עריות, אך לאחר שנמסר בידם - חיפשו בכל הארץ וראו שבעלי החיים חדלו לקרות ולקרבות.

מגמרא זו רואים, שיצר הרע של עריות הוא כוח חיובי בעולם - כוח חיים, שלולי כוח זה - אין העולם יכול להתקיים. אך ככל כוח חיובי, ניתן להשתמש בו לרעה ולהפנותו לאפיקים שליליים.

נראה, שהסבר זה נכון גם לגבי יצר הרע של עבודה זרה. הריא"ה קוק מאריך לבאר במספר מקומות (מאמר "קרבן אלוקים", מאמר "למהלך האידאות"), שאחד מהכוחות החזקים ביותר בבריאה הוא, כוח דרישת האלוקים הטמון באדם. אך כנ"ל, ככל כוח חיובי - ניתן לנתבו גם לאפיקים שליליים.

אם כן, כל עוד דור המבול חטאו בחטאים החמורים של עבודה זרה וגילוי עריות - האריך להם ה' אפו, הרי מדובר בכוחות חיים חיוביים בסיודם, יש רק לנתנם לטובה.

לעומת זאת, חטא הגזל, נראה יסודו בשימת האדם את עצמו במרכז והתעלמותו מכל השאר. נראה, שעל מידה כזו אמרה הגמרא בסוטה (ה, ע"א): "כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולין לדור בעולם" - על כך נחתם דינם מיד לקל"ה.

הרב משה רוט הכהן

לגיליון זה נתקבלה תרומה מאת משפחת גנץ שיחיו

לע"נ ר' חיים אברהם ב"ר שלמה גנץ ז"ל, נלב"ע א' במרחשון תשמ"ב

כמו כן, מוקדש גיליון זה ע"י ר' יוסף בודנר נ"י

לע"נ אחיו, ר' נפתלי ב"ר מנחם מנדל בודנר ז"ל, נלב"ע ה' במרחשון תשס"ה

תנצב"ה

לוח מודעות / עורך: נפתלי יערי

עיריית אור פְּשָׁדִים

שמחה להודיע, שסוף סוף התפטרנו מהמורד: **אברם בן תרח** שעזב בימים אלה את העיר בדרכו לארץ כנען יחד אתו, עזבו: אביו - תרח, אשתו - שְׁרֵי המכונה יִסְפָּה ובן אחיו - הֶרְן

אנו מאחלים להם דרך צלחה ומקווים שלא ישובו

מחלקת הכשרות

- החל מסיום המבול:
- א. ניתנת רשות לבני האדם לאכול בשר.
- ב. אסור לאכול אבר מן החי (כל עוד החיה או הבהמה חיים).
- ג. אסור לאכול את דם הבהמה או החיה.

לשכת המלך נמרוד

כיוון שכולנו מאוחדים ומדברים באותה שפה. כיוון שהקב"ה שולט בעליונים, מגיע לנו לשלוט בתחתונים. כיוון שכך החלטנו לבנות מגדל וראשו בשמים. כחומר בנייה, ישמשו לבנים שרופות. את הלבנים נטייח בחמר.

אל: נח

מאת: הקב"ה

קץ כל-בשר בא לפני, עשה לך תבת עצי-גפר, תחתים, שָׁנִים וּשְׁלֹשִׁים, תַּעֲשֶׂהָ. וּבָאתְ אֶל הַתֵּבָה, אַתָּה וּבְנֶיךָ, וְאִשְׁתְּךָ וְנָשֵׁי בְנֶיךָ אִתְּךָ.

אמנם, יש ביכולתי להצילך גם בדרכים אחרות, שהרי הרבה רווח והצלה לפני. איני מטריחך לבנות את התיבה, אלא כדי שישאלו האנשים: לָשֶׁם מָה אַתָּה בּוֹנֵה תִיבָה? ואז תזהיר אותם מפני המבול, אולי יחזרו בתשובה.

דָּרַשׁ דָּרַשׁ

מהמדרש לפרשת נח

בראשית רבה (וילנא) - פרשת נח, פרשה לב, ד

"מכל הבהמה הטהורה" (ו, ב) - רבי יודן בשם רבי יוחנן, ורבי בְּרַכְיָה בשם רבי אליעזר, ורבי יעקב דְּכַפְרָר חֲנִין בשם רבי יהושע בן לוי: מצינו שְׁעָקָם הקדוש ברוך הוא שְׁתִּימָה ושלוש תיבות בתורה, כדי שלא להוציא דָּבָר טומאה מתוך פיו. הני הוא דאמרי: "מכל הבהמה הטהורה, תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו", "ומן הבהמה הטהורה" - אין פְּתִיב כאן, אלא "אשר לא טְהוֹרָה היא" (שם). אמר רבי יודן בן רבי מנשה: אף כשבא לומר להם סימני בהמה טמאה, לא פָּתַח להם אלא בסימני בהמה טהורה (ויקרא יא, ד): "את הגמלי" - כי לא מְפָרִיס פְּרָסָה - אין פְּתִיב כאן, אלא "כי מְעַלָּה נְהָה" (שם). "ואת השפן" (שם, פסוק ה), כי איננו מְפָרִיס פְּרָסָה - אין פְּתִיב כאן, אלא "כי מְעַלָּה נְהָה" (שם). "ואת החזיר" (שם, פסוק ז), כי איננו מְעַלָּה נְהָה - אין פְּתִיב כאן, אלא "כי מְפָרִיס פְּרָסָה הוא" (שם).

לקוראינו: מאמרים המופיעים ללא ציון שם הכותב, נכתבו על ידי חברי המערכת

חברי המערכת: הרב אברהם פוס, משה רוט, נפתלי יערי, יהודה מליק
העריכה בסיוע אברכי כולל "יד ברודמן" ללימודי הוראה ודיינות, בית שפירא, רחובות

טלפון: 08-9412048

אתרנו באינטרנט: www.piruma.com/siach

הדפסה: דפוס ש.ה.ר. רחובות טל. 08-9475106

למה מבול?

בסוף פרשת בראשית נאמר: "וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה יָצַת הָאָדָם בָּאָרֶץ, וְכָל יֶצֶר מַחְשְׁבֹת לְבוֹ רֶק רַע כָּל הַיּוֹם" (ו, ה). מה בדיוק עשו - לא נאמר, אבל כתוב, שמחשבותיהם רעות וליבם הולך אחר יצרם. התנהגות זו לא תאמה את התכנית של הקב"ה, והוא מתנחם - מתחרט על "כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ" (שם, פסוק ו). רק נח מצא חן בעיני ה' והוא יהיה השורש הבא ממנו יצא המין האנושי. כלומר, דווקא מיציר כפיו של ה', אדם הראשון, יצא גזע אנושי פגום. מדוע? אולי בגלל החטא הקדמון, שאז לא התגברו על יצרם ואכלו מעץ הדעת. גם הדור השני היה פגום, שהרי קין רצח וגם הוא כאביו - לא ידע להתחרט ולחזור בתשובה.

אז למה הושאר נח? כי אולי הוא יכול להיות "שורש" מוצלח יותר מאדם, כי אם הוא צדיק בדורו, הוא אמור להיות מחושל יותר מאדם, שלא הייתה לו התמודדות עם סביבה רעה. נח ודאי התגבר על יצרו ולא עשה רעות כבני דורו, לכן, הסיכוי להקים ממנו גזע אנושי טוב - גדול יותר. זו הסיבה, אולי, גם לבחירת אברהם מאוחר יותר: גם הוא התמודד מול סביבתו והוביל מהפכה בתפישה הדתית. עליו העיד הקב"ה: "כִּי יַדְעֵתִי, לַמַּעַן אֲשֶׁר יַצְנֶה אֶת בְּנָיו...לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (יח, יט). הוא אכן גזע, שורש, להוציא ממנו עם נבחר.

בתחילת פרשתנו, מוצאים אנו תשובה מדויקת יותר, מה הייתה רעת בני האדם: "וַתִּשְׁחָת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹקִים, וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס" (ו, יא). על פי חז"ל ומובא גם ברש"י, "השחתה" - מרמזת על פשעים בתחום גילוי עריות וזנות, ו"חמס" - עושיק, גזל וכד' - פגיעה כלכלית בחלשים. ודינם נגזר לאבדון, בגלל החמס דווקא, כפי שאמר הקב"ה לנח: "קָצָה כָל בָּשָׂר...כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס" (שם, פסוק ג). ובעקבות פגיעה בחלשים - השמיך הקב"ה את סדום וְעַמּוֹרָה, ועקב חטאים אלו - חרב בית ראשון, כפי שעולה בבירור מתוך לימוד פְּנִינֵי אֶחָרוּנִים. אנשי נִינְוָה, כמסופר בספר יונה, ניצלו מהשמדה, כי שבו מהחמס אשר בידיהם. אם כן, הקב"ה רוצה עולם נקי משחיתות חברתית, ובמיוחד זו הפוגעת בחלשים בחברה. ולכן נבחר אברהם, כאמור לעיל, להיות האיש ממנו יצא עם סגולה, המצטיין במשפט וצדקה.

מנחם אדלשטיין

"מתורתם"

הקב"ה נותן לנח הוראות מדויקות, כיצד עליו לבנות את התיבה. בין היתר, הוא מצווה אותו על עשיית צוהר - "צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּיבָה" (ו, טו). למה הכוונה? מה פירוש המילה "צוהר"? נחלקו רבותינו בדבר: "צֹהַר - יש אומרים: חלון, ויש אומרים: אבן טובה המאירה להם" (רש"י, שם). לפי שתי הדעות, המילה "צוהר" קשורה למילה "צִהָרִים" וממילא לאור. לפי מאן דאמר אחד, האור ייכנס לתיבה מבחוץ, דרך החלון. לפי השני, בתוך התיבה עצמה תהיה אבן טובה שתאיר להם. מה משמעות המחלוקת? מה עומד מאחורי הדברים? דרכנו, נגיד תחילה מתי הדעה הפשוטה ומה הדעה המפתיעה. במחלוקת שלפנינו, זה די קל, מאחר שרוב הפרשנים מסבירים "צוהר" פירושו: חלון, וכן נראה גם בקריאה פשוטה. מה, אם כן, הביא אמוראים מסוימים להכניס אבנים טובים ומרגליות לכאן? בעל ה"תורה תמימה" מביא את דעתו של רבי יוחנן, ש"צוהר" פירושו אבנים טובות ומרגליות, ומסביר כך: רבי יוחנן לומד מהפסוקים, שנח איש צדיק תמים היה "בדורותיו", אך אילו היה בדורו של אברהם אביו - לא היה נחשב. לכן, דיך להציל את עצמו ואת משפחתו, ואין לו הזכות להסתכל לראות במפתח של רשעים. עקב כך, ציווה הקב"ה שהאור בתיבה ינבע מאבנים טובות

ומרגליות, אך חלון - לא יהיה בה, כדי שלא יוכל נח להסתכל דרכו ולראות את הנעשה בחוץ. לפי הסבר זה, מה שהביא את רבי יוחנן להוציא את המילה "צוהר" מפשוטה, זאת בעייה צדדית שקשורה באי-זכאותו של נח לראות במפתח של רשעים. בעניותנו, ננסה להציע סיבה נוספת, הקשורה במשמעותה של "תיבת נח". בדברי חז"ל ואף בדורות מאוחרים יותר, מסמלת "תיבת נח" מציאות שלמה, שמהווה את נקודת החיות של העולם. בדרך זו היא משנית לאוהל של מלך, לבית המקדש, לתורה, לתפילה, לשבת קודש. ייתכן, כי רבי יוחנן והסוברים ש"צוהר" פירושו אבן טובה, לא יכלו לקבל את האמירה - שהאור לתיבת נח מגיע מחוצה לה. לא ייתכן שמקור האור של התיבה יהיה חיצוני לה. דפנות התיבה חוצצות תיך עוצמתה, בין הסערה המתרחשת בחוץ לבין החיים הנשמרים בפנים. אם יכנס האור לתיבה מתוך הסערה שבחוץ, יהיה בכך פגיעה בשלמותה של התיבה ובהיותה מקור אור עצמי ובלתי תלוי. לעומת זאת, המפרשים "צוהר" כפשוטו - חלון, סוברים, שעל אף ההבדלה בין העולם שבתוך התיבה לעולם שבחוץ, עדיין אין התיבה מנותקת לגמרי ממה שקורה מסביב. נכון, שבאופן זמני יש ניגוד בין "תיבת נח" לבין העולם החיצוני, אך מטרת הניגוד היא בכדי לבנות את המשך הקיום של אותו עולם. במובן זה, "תיבת נח" יונקת את ההצדקה לקיומה מן העולם שבחוץ, ובאופן סמלי היא מקבלת את האור שלה מאותו חלון שפונה החוצה.

איתי וייס

פינת ההלכה

שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תִּרְגּוּם (ב)

א. מהו סדר קריאת "שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תִּרְגּוּם"? יש בכך כמה שיטות:
1. "מגן אברהם" (סימן רפה, סק"א) הביא, שספר "שני לוחות הברית" (השל"ה) כתב, שיקרא כל הפרשה שתי פעמים ואחר כך יקרא את התרגום, היינו, שיקרא כל פרשה פתוחה או סתומה שתי פעמים ואחר כך התרגום ("משנה ברורה", סק"ב) ובמעשה רב מובא, שכן נהג הגאון מוילנא.
2. עוד הביא ה"מגן אברהם", שה"לחם חמודות" פסק, שיקרא כל פסוק שתי פעמים והתרגום עליו. ב"שערי תשובה" (שם, סק"א) הביא, שכן נהג האריז"ל. ב"שבט הלוי" (ח"ז, סימן לג) כתב, ששמע מעדות נאמנה, שכן נהג ה"חפץ חיים".
ה"משנה ברורה" מכריע, שכל מה שאדם יעשה - אם כדעה א' או כדעה ב' - יצא ידי חובה.
3. ה"חזון איש" ("ארחות רבינו", שם) נהג לקרוא פרשה פרשה ולא פסוק פסוק. אמנם ה"חזון איש" נהג לקרוא מקרא, תרגום ושוב מקרא, ולא שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תִּרְגּוּם (ודלא כ"משנה ברורה"), ולפי טעמו, שאומרים תרגום כדי להבין מה שקראו, ולפי

זה מסתבר, שמיד לאחר קריאת המקרא הראשון יאמר את התרגום.
4. בספר "שני לוחות הברית" הביא, שישנוהגים לקרוא את כל סדר הפרשה (ולא פרשה פרשה). ו"בארחות רבינו" (ח"א, עמוד כג) הביא, שכן נהג הרב יעקב ישראל קנייבסקי (הסטייפלער).
ב. האם מותר להפסיק באמצע הקריאה?
1. ה"משנה ברורה" (סק"ח) כתב, "שאם אפשר לו, שלא יפסיק בִּישְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תִּרְגּוּם על שום דבר - הוא טוב ויפה מאד, וכן ראיתי מהמדקדקים עושים כן".
2. ב"שער הציון" (שם, סק"א) ביאר, שכל זה בין פרשה לפרשה, אבל באמצע העניין - היינו, בתוך הפרשה (פתוחה או סתומה) - אסור להפסיק מן הדין, וכמו שאמרו חז"ל, הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה - מאכילין אותו גחלי רתמים.
3. בשו"ת "לב חיים" (ח"ג, סימן כג) כתב, שאם צמא הרבה - מותר להפסיק ולשתות ולברך תחילה נְסוּךְ, ועדיף שיפסיק בפתוחה או סתומה.
4. הגאון הרב חיים קנייבסקי ("ידולה ומשקה" עמוד קנד) העיר, שמי שנהג לקרוא כל יום חלק מהפרשה, ודאי שמותר להפסיק לאחר שסיים מה שדעתו לקרוא באותו יום, ורק אם מנהגו לקרוא את כל הפרשה ברציפות - לא יפסיק באמצע.

הרב אריה ויזל

 "חנוך לנער"

היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם - לא היה נחשב לכלום". מה מביא את רש"י לדייק דווקא על דורו של אברהם ולא להסתפק בדברי רבי יוחנן "בדורות אחרים"? אלא, הבה ונראה את ההבדל שבין נח ואברהם. כאשר אנו בוחנים את התנהגותו של נח, כאשר הוא מתבשר על בֵּאֵל הַמְּבֹרָךְ, אנו רואים סבילות. ה' אומר לנח (ו, יג - יד): "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְנֹחַ: קָץ כָּל בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי, כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם, וְהִנְנִי מְשַׁחֵת אֶת הָאָרֶץ. עֲשֵׂה לְךָ תֵּיבָה עֲצֵי גֹפֶר, קַיְמִים תַּעֲשֶׂה אֶת הַתֵּיבָה, וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבֵּית וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר". מה עושה נח? (שם, פסוק כב): "וַיַּעַשׂ נֹחַ, כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹקִים כֹּן עָשָׂה". לגביו, הוא מקיים את המצווה במלואה, בתמימות, אך מה לגבי השאר? שום דבר. לעומת זאת, כאשר אברהם מתבשר על מהפיכת סדום (פרק יח), הוא עומד ומתפלל להצלתה. אברהם רואה את עצמו אחראי לסביבתו, נח רואה את עצמו אחראי לעצמו בלבד. לכן, כאשר נח נוטע כרם, איננו רואה בכרם את הקדושה, אלא דווקא את החולין שבדבר "וַיִּשְׁכַּר". איננו מתכווין לקיים את העולם, אלא לדאוג לעצמו.

נפתלי יערי

"וַיַּחֲלֵל נֹחַ אִישׁ אִדְמָה" הסתיים המבול, הארץ יבשה, נח ובניו יוצאים מהתיבה וברגשות של קדושה והודאה על ההצלה: (ח, כ) - "וַיַּבֵּן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה', וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר, וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ". ובעקבות כך, בהמשך (שם, פסוקים כא - כב): "וַיִּבְרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחָח וַיֹּאמֶר ה' אֶל לְבוֹ: לֹא אֶסָף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעֵבוֹר הָאָדָם, כִּי יֵצֵר לִב הָאָדָם רָע מִנְּעוּרָיו, וְלֹא אֶסָף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי. עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ, זֶרַע וְקָצִיר, יָקָר וְחָם, וְקֹץ וְחָרָף, וַיּוֹם וְלִזְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ". ומיד אחר כך (ט, כ-כא): "וַיַּחֲלֵל נֹחַ אִישׁ הָאָדָמָה, וַיִּטַּע כַּרְם וַיִּשְׁתֶּה מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר, וַיִּתְּגַל בְּתוֹךְ אֶהְלֵה". על פסוק זה אומר מדרש רבה (לו, ג): "וַיַּחֲלֵל נֹחַ אִישׁ הָאָדָמָה" - נִתְחַלֵּל וְנַעֲשֶׂה חוֹלִין. למה? וַיִּטַּע כַּרְם. לא היה לו לטַע דבר אחר של תקנה, לא יחור אחד ולא גְרוּפִית אחת, אלא וַיִּטַּע כַּרְם". ראוי שתשאל השאלה: וכי מה רע בכרם, והלא הגפן היא אחד משבעת המינים שנתבחה בהם ארץ ישראל, על היין נאמר (תהלים קד, טו): "וַיִּינֹן יִשְׂמַח לִבְבּוֹ אָנוּשׁ" ולא עוד, אלא שנטמר (פסחים קט, א): "אֵין שְׂמַחָה אֵלָּא בַיַּיִן?". ייתכן, שניתן לתרץ שאלה זו בדרך הבאה: ידועה המחלוקת על פירוש הפסוק בתחילת פרשתנו (ו, ט): "נֹחַ אִישׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה בְּדוֹרֹתָיו" - "אמר רבי יוחנן: 'בדורותיו' - ולא בדורות אחרים, וריש לקיש אמר: 'בדורותיו' - כל שכן בדורות אחרים" (סנהדרין קח, א). על כך מוסיף רש"י בפרשתנו: "לפי דורו